

מבוא להיסטוריה כלכלית

מבוסס על הרצאותיו של פרופ' בנימין דה-פריס שנת תשע"ב

שיעור 1

"היסטוריה - היא שטות" Ford

"אנחנו צריכים את ההיסטוריה כדי להשתמש בה" ניטשה Nietzsche

היסטוריה = "his story" מי כתב? מתי הוא כתב? מהיכן הוא כתב?
הגדרת המילה "הגדרה" - הגדרה היא תיאור מדויק, ממצה וקצר של מושג (עצם מוחשי או מושג מופשט), בעזרת מושגים אחרים, לשם זיהויו והבדלתו מושגים אחרים.
הגדרת המילה "היסטוריה" - היסטוריה היא מונח המציין הן את כלל ההתרחשויות בעבר, והן את המחקר המניב את הידע אודות התרחשויות אלו.

השפעת השקפות העולם קשורות בד בבד עם התפתחות הכלכלה. אמונותיהם ודרך מחשבתם של אנשים, קשורות לא פחות מהתפתחות החקלאות או התעשייה.
מדוע אירופה היא במוקד ההתעניינות? אירופה היא מוקד תרבות העולם הישן והשפעתה על כלכלת העולם מכרעת.
האם קיימים חוקים להיסטוריה?
לאחר מלחמת העולם הראשונה, ארה"ב שלחה סיוע כלכלי בצורה של כסף וסחורות למדינות אירופה. למרות הסיוע, המשבר הכלכלי לא נמנע.
לקח חשוב מכך היה הצורך בשיתוף פעולה כלכלי בין מדינות וכך נולד ה-*OECD*.
בעבר, המודל המחשבתי של התנהגות הכלכלה היה ה-*Homo – Economicus*, אך המודל נמצא כלא נכון לכלכלה המודרנית הבינלאומית.

ימי הביניים

ימי הביניים מחולקים לשניים, לפני ואחרי נפילת רומי.
From raiding to trading: הויקינגים
בימי הביניים המוקדמים המנטליות של האנשים באירופה הייתה סטטית (לא היו "מעצבים" את הטבע לנוחותם). רוב האנשים היו פגנים, עובדי אלילים, שפחדו מהתיישבות ליד נהרות או יערות משום שהאמינו שקיימים שם יצורים ושדים מזיקים. עם עליית הנצרות (תקופת קונסטנטיניוס) המצב לא השתנה.

שיעור 2

H.Pirenne בתקופה שאחרי התמוטטות האימפריה הרומית (תקופת ימי הביניים המוקדמים) חלה נסיגה ברורה במספר התושבים באירופה עקב אי-הוודאות ששרר לאחר התמוטטות השלטון.

שנה	מס' תושבים במיל'
200	61
700	27
1000	42
1200	61

האוכלוסייה:

המנזרים באותה תקופה סייעו לנזקקים והיה מקום המפלט בשביל נדכאי העם.
לאותם מנזרים הייתה יכולת להשקיע בפיתוחים ארוכי טווח בחקלאות מכיוון שהם היו מוסדות יציבים.

למנזרים הייתה יכולת כלכלית להשקיע: ירושות של אנשים שנפטרו עברו לטובת המנזר.

Karl קארל הגדול (Charlemagne) - 700-800 בתקופת השלטון של קארל הכלכלה הייתה חלשה. התקופה של ימי הביניים הייתה מאופיינת בחוסר יוזמה ובחוסר אינדיבידואליות (על יצירת אומנות של דה וינצ'י, חתום שמו אך בימי הביניים אנשים לא היו מוכרים בשמותיהם).
היו המכנים את קארל הגדול כ-"אבא של אירופה" והיו המכנים אותו "מפלצת" - שני הכינויים נבעו מכיבושיו הרבים באירופה. באותה תקופה לא היה שימוש נפוץ בכסף ואנשים היו עוסקים בסחר חליפין אם כי במידה מועטה. הכסף היה במטבעות זהב יקרות ערך ולא היה לו שימוש ביום יום.

הרודנים: הייתה להם יכולת לספק מוצרי מותרות כגון: פרוות, תכשיטים, תבלינים אקזוטיים - וגולת הכותרת הייתה העבדים והסריסים.

הפאודליזם:

המונח פאודליזם (*Feudalism*) או החברה הפאודלית משמש בשני מובנים שונים: במובן הרחב הוא מציין שיטה חברתית-פוליטית-דתית, שהתבססה באירופה במהלך ימי הביניים בתקופת קארל הגדול והמשיך עד המאה ה-13. במובן הצר, הפאודליזם מציין מערך של קשרי תלות וחסות אישיים בקרב האליטה השלטת באירופה המערבית. מקור המונח בפיאודוס - מענק קרקע שנתנו אדונים לנאמניהם (לווסאלים שלהם). בהרבה אחוזות היה צורך במנהל בפועל - היהודים שהיו חכמים ויודעי קרוא וכתוב ניתנו כ-"מתנה" לווסאל על תפקיד זה. גבולות בין מדינות, הווסאלים של אותו אזור יכלו להיות תחת שני מלכי המדינות - דבר לא אידאלי שיצר חיכוכים. היחסים בין המלכים לרוזניהם (ווסאלים) היו יחסי חובות וזכויות דו-צדדיים: המלכים היו מבקשים מרוזניהם לתת להם חיילים למסעות צלב, והרוזנים היו מבקשים ממלכיהם רשות להשתלט על קרקעות, להתחתן וכד'. האיש הפשוט היה *Procurer* שילוב של *Consumer*, צרכן ו-*Producer*, יצרן. לאיכר אשר ברוב המקרים היה עני, הייתה חלקת אדמה משוערת (לא מוגדרת), שבה היה צריך לעבוד את האדמה (חרישה, זריעה, קציר וכו'). הצמיתים היו "מקובעים" לאחוזות שליטיהם ולא ניתנה להם האפשרות לעזוב. המאפיינים הכלליים של אותה תקופה: פחד משינוי, עוני רב, חוסר יוזמה, חוסר השקעת משאבים לפיתוח.

שיעור 3

הגדרת המושג "אחוזה":

יחידה פאודלית כלכלית פוליטית דומיננטית באירופה מהמאה ה-8 בה מתקיימת אוטרכיה (עצמאות כלכלית) ועיקרה עיסוק בחקלאות. דעה רווחת עד שנות ה-50 של המאה האחרונה על איך אנו מבינים את מבנה האחוזה בימי הביניים המוקדמים השתנתה בעקבות פרסומים של *Wietske & Dubi*. ההיסטוריה למעשה "השתנתה" (מבטנו על ההיסטוריה השתנה) עם מציאת כתבים וחומרים ארכאולוגיים בארכיונים. גילוי עצמות מאותה תקופה (כ-800 לספירה) הביא את *Wietske* למסקנה כי תזונתם של האנשים הייתה מבוססת במידה רבה (כ-30%) על מזון מן החי (בקר, צאן וכד') וזה היה דבר נדיר באותה תקופה, (הבקר היה יקר מאוד ושימש לניהול חקלאות). היינו עלולים לחשוב כי האנשים אכלו טוב, אך ייתכן מאוד כי זהו המיעוט העשיר שנמצא שאכל טוב. התבססות *Dubi* על כתבים של בישופים וכמרים מארכיוני הכנסייה על תיאור התקופה עלול ללקות בחסר מכיוון שאנשי הכנסייה אמנם תיארו את האוכלוסייה כענייה, אך העדויות בשטח מלמדים אותנו שהחלה תופעת העיור לתפוס תאוצה. (*rephrase* - התפתחות ה"עיור" מעבר מכפרים לערים); באנגליה היו תחנות רוח אשר עיבדו צמר אשר נשלח בנתיבי סחר לכל אירופה. הצמר הזה היה חשוב מאוד לכלכלת אנגליה מכיוון שהם התבססו בעיקר עליה. שימור דגים במלח הביאה להתפתחות בספנות, מכיוון שניתן היה להאריך את המסעות עקב זמינות המזון המזין (דגים נחשבים למזון בריא ועשיר) למשך זמן ממושך. התפתחות המהפכה התעשייתית הרימה את קרנה של הכותנה לעומת הצמר. זוהי דוגמה לשינוי בחשיבותם של מוצרים בעקבות גילוי מוצר עדיף. דוגמאות נוספות הם אדמת הכבול ששימשה בעבר כמקור אנרגיה, הפפירוס לכתובה.

שינויים בתקופת ימי הביניים המאוחרות (שינויי אופי): הרוזנים והאצילים רואים את חשיבות הצמר באותה תקופה לעומת החקלאות ומעביר חלקים גדולים מהשטחים המשותפים שהיו שייכים לצמיתים לטובת שטחי מרעה לגידול כבשים. ייצור הצמר מכניס כסף לאחוזה והפך את הרוזנים לסוחרי צמר. מי שלא אהב את השינוי הזה, הם אותם איכרים אשר נגזלו מהם שטחי האדמה מה שהביא אותם להיות עניים *Paupers*. לאותם איכרים הייתה היכולת להצטרף למסעות הצלב של האבירים, ומצבם הכלכלי דחף אותם לעשות כן. תומס מור *Thomas More* ראה את התהליך שבו נפלו אותם איכרים למצב העניות ופעל על מנת לשפר מצבם. ניתן לומר עליו שהוא היה קדם-סוציאליסט. ראשו נערף בפקודת המלך.

תנועת הגידורים: תהליך בו המלך מגדר לו שטחים מן האחוזות (*rephrase*) הסחר הולך וגובר אך חוסר הידע (אנשים במרחק 100 ק"מ לא יודעים מה קורה אחד אצל השני) והמחסור בסחורות הגביל את התפתחות המסחר.

שיעור 4

הערה: ימי הביניים המוקדמים החלו בתקופת נפילתה של רומי ועד 1050 בין 800 ל-1050 - תקופת קארל הגדול. ימי הביניים המאוחרים. 1050-1492

ירידים:

"יהודי ביריד, כדג במים".
הסחר בימי הביניים המאוחרים התפתחו רבות בעקבות הסרת המכשולים שעמדו בפניו. התפתחות הסחר הייתה כה דרמטית שאף כינו אותה כרנסנס (*Renaissance*) מהם הקשיים שעמדו בפני הסחר? קשיים סביבתיים - מסעות הצלב, עצם קיום האחוזה, מלחמות (ג'נגס חאן), קשיים אידאולוגיים - במסעות הצלב הרבים, האבירים בזזו והרגו בדרכם יהודים ומוסלמים רבים. מסעות הטיהור הללו נחשבים עד היום לאות קלון ל"נאורותה" של הנצרות. השפעת מסעות הצלב על הכלכלה הייתה רבה: עידוד הסחר ודחייתו. צבאות של אבירים היו צריכים אספקה קבועה של מצרכים. ערים גדולות בצפון איטליה היו סוחרות עם האבירים שהיו מגיעים אליהם ומפתחים קשרי סחר עמם. בין המצרכים שהיו נסחרים: אורז, סוכר, בצלי שאלוט ופלפלים. לשמנת אלפי החיילים הוענק בתום המלחמה קילו פלפל, שהיה שווה ערך לסוס או שניים (יקר). החיילים, שלא היו מעוניינים בפלפל סחרו בו על מנת לקבל את מבוקשם, דבר שנתן זריקת תמריץ למסחר. המגפה השחורה וג'נגס חאן, האטו את הכלכלה הצומחת באירופה. *Malthus* טען כי כאשר יש יותר אנשים מאמצעי מחיים עבורם תבוא על האנושות מגיפה על מנת "לתקן" את חוסר האיזון. המגפה השחורה שכלתה שליש מהאוכלוסייה, שינתה את מאזן היחס בין אדמה לנפש, מה שהעלה את שכרם וביקושם של האיכרים שדרשו יותר עבור עבודתם.

שיעור 5

שינויים באידאולוגיה:

דוגמה (*dogma*): תפיסת עולם המושתתת על אמונה בדבר כלשהו ללא הוכחות אמפיריות. אריסטו אמר: "כסף לא מניב כסף" ריבית על ממון זוהי פונקציה של זמן וכמות כסף התחלתית, והכנסייה הפקיעה את הזמן מידי האדם ואמרה כי הוא שייך לאל ולא לבני אדם. התפיסה הייתה שכסף קונה סחורה, ולא כסף אחר. המלווה איננו עובד עבור כספו (אינו מניב או מייצר משהו חדש) אגוסטינוס אמר כי אסור לחתור ולשאוף להשיג ממון, (זה לא תאם את השקפת עולמו) מי הם המלווים בריבית? למי יש כסף? ליהודים היה ממון ולכן הם עסקו בהלוואה בריבית. האיסור ההלכתי להלוות ליהודים עם ריבית, יצר מתח בין גויים שהיו מקבלים הלוואה בריבית

גבוהה משכניהם היהודים. הלומברדים גם כן עסקו בהלוואות בריבית, אך הם היו קשים יותר בעסקיהם מהיהודים. המציאות הכלכלית דרשה יותר ויותר אשראי ומספר ההלוואות עלה בהתמדה. המכירה בהקפה נולדה עקב הרצון של הסוחרים למכור לאנשים שאין להם כסף זמין את סחורתם. התפתחות הסחר באיטליה, מסעות הצלב וההוצאות הכבדות גרמו לעליית הדרישה להלוואות. זמינות הכסף אצל היהודים גרמה לרבים ללוות מהם, לרבות האפיפיור (למרות שאמר שזה דבר פסול). רוח התקופה הייתה שונה: הזמן של האנשים התנהל לפי הכנסייה או המסגד לפי שעות התפילה שלהן - ועם התפתחות הסחר אנשים היו זקוקים להשקיע יותר מזמנם במסחר והתחילו להיות מודעים לזמן.

תומאס איש אקווינס, מהמאה ה-13, (1250) האמין במחיר צודק ויצא נגד תפיסת הכנסייה. מושג המחיר הצודק, ה-*jeustum pretium*, פגע בהלוואות בריבית של היהודים. דרכים שונות להתמודדות בעניין הריבית: שיתוף פעולה חשאי עם אנשים אחרים. פיצוי לעבודה ולסיכון, שער המטבע, שינוי השם של הריבית להיטל, מכירה של מתכת (שינוי בכמות המוצר), ריבית לפי מיקום גאוגרפי ומתווכים שונים. כל השינויים הללו גרמו לאי שקט וסלידה מהיהודים.

כלכלת העיר ומוסדותיה:

ערים בולטות הן ברוג', ונציה, פירנציה, גאנט. זכויות מהאצילים, ריכוז אוכלוסייה, חומה, תפקידים אדמיניסטרטיביים חדשים. העוני הרב באחוזות לעומת החופש שבחיי העיר היה כוח משיכה עיקרי לערים. בערים היה מוקדי תרבות ומכיוון שחיי המשק כמעט ונעלמו, התפנה זמן לעיסוקים חדשים. קתדרלות נבנות בערים. יוזמות מתפתחות ורעיונות צצים, אך הגידול באוכלוסייה גורר עמו גידול בייצור הפסולת. מכיוון שחזירים הם אוכלי כל, חלה עלייה בגידולם על מנת להיפטר מפסולת אורגנית. העיר היוותה מפנה בכלכלה ובחברה.

שיעור 6

ציטוטים מנחים:

"In many real world situations, cooperation may be easier to sustain in a long term relationship than in a single encounter" [Robert Aumein]

"Looking for parallels in history is usually a dissapointment. Circumstansces change, and nothing ever quite repeats. Even so the search offer useful lessons"[Maury Klein]

קתדרלה מול הכנסיות:

הקתדרלות היו גבוהות ובעלות סגנון גותי, עם חלונות ויטראז' המשרות אווירה מיסטית והתעלות רוחנית (נועד לפשוטי העם). (מגרמנית: "dom")

התפתחות הערים:

בתחילה הפאודלים קיבלו בשמחה את העיר, אך דבר זה השתנה ככל שהעיר הפכה לישות עצמאית והרחיקה עצמה משליטת הפאודלים. בעזרת הגילדות וההמזות העיר רואה את עצמה יותר ויותר כחשובה, ומבדילה עצמה מן הכפרים הסובבים. לא כל עיר יכלה להחזיק שוק (Marketplace), אלא היה צורך באישור הפאודל השליט באותו אזור. העיר היוותה מקור סחר לכל הכפרים בסביבתה: אנשי הכפרים היו סוחרים בתוצרתם בעיר עצמה. בעיר ברוז' היה במהלך המאה ה-14 וה-15 את אחד ממוקדי הגילדות וההמזות: מרכז איגוד הסוחרים הכללי. בכל עיר היה סניף של הגילדות וההמזות של הסוחרים ובברוז' היה את הסניף המרכזי, מה שאומר לנו כמה העיר הייתה חשובה באותה תקופה.

שיעור 7

ונציה: מדינת עיר

ונציה הייתה עיר בעלת הון אנושי בעל ערך רב. בפירנציה היו כ-90,000 איש מאמצע המאה ה-14. בנקאות ומסחר בצמר היה חשוב מאוד בפירנציה. אנשים היו טווים בביתם, לכן לא היה צורך ממשי בבתי חרושת. מעל 146 מאפיות מה שמרמז על רמה גבוהה של מחייה, בתי חולים, המרת מטבעות בנקים וכו' - כולם מרמזים על כלכלה מפותחת בתוך העיר. המטבע פלורין היה חזק. אנשים שרצו לגדל צמר היו נותנים למגדלי כבשים כסף והם היו מביאים להם צמר במחיר נמוך בתמורה.

"La practica della mercatuga" על תורת המסחר

כללים לסוחר: ראיית הנולד, יושר, לקיים הבטחותיו, בעל הופעה נאה ומכובדת: ייצוגי, ימכור בלי לעמוד על המקח, איננו משחק בקוביות (ומשחקים אחרים), מנהל היטב את חשבונותיו ולא יטעה. בונציה אין מקום לחקלאות, ולכן הם עסקו בסחר ובדיג. מכפר קטן של דיגים, ונציה עברה שינוי להיות מדינת-עיר גדולה בעלת השפעה. תעשיות מתפתחות בונציה: זכוכית, יהלומים, דפוס ונשק. היה להם צי חזק: גם למטרות סחר וגם למטרות הגנה. היה להם ארסנל שבו תיקנו את הציים והאוניות הגדולות. זהו אחד המפעלים הגדולים ביותר באירופה עם כ-10,000 עובדים.

שיעור 8

להשלים

גילדות של סחר וגילדות של מלאכה

הנזה והנזות

ההנזה (עם ה במפיק)

גילדה

גילדה היא אגודה של בעלי מקצוע העוסקים באותו תחום, שמטרתה להגן על האינטרסים המשותפים שלהם ולקיים כללי אתיקה בין חברי האגודה. הגילדות התפתחו מאגודות עזרה הדדית או אגודות עסקים קטנים, שכל חבר בהן היה אומן או בעל מלאכה (ארטיזן) עצמאי או בעל סדנה או חנות.

הגילדות התקיימו מאז ימי הביניים וממשיכות להתקיים בתחומי מקצוע שונים גם בימינו.

מקדמת דנא נחשבו בעלי מקצוע שונים לבעלי ידע ייחודי שאמון מיוחד ניטע בהם, וחוקות שונות קבעו כללי התנהגות ומגבלות חוקיות לעיסוק בתחומים מקצועיים שונים ולאופן ההתנהגות של בעלי המקצוע. עדות לכך ניתן למצוא בחוקי חמורבי שקבעו כי יוטל עונש מוות על בנאי או סתת שבניין שבנה יתמוטט על יושביו (חמורבי עצמו היה סתת). שבועת היפוקרטס קובעת עד היום את בסיס הקוד האתי של רופאים. הגבלות נפוצות אחרות היו על כוחם של פוליטיקאים, שופטים, ובעלי כוח או ידע מיוחד אחרים. גילדה עברית נוצרה בפעם הראשונה במאה התשיעית תחת האימפריה המוסלמית. הוורקיין, אלו שיצרו נייר וכתבו עליו ספרים שנקראו בפומבי במסגדים ובבתי הספר המוסלמיים, חששו מחדירת אחרים שיעתיקו את ספריהם ויעבירוהם הלאה כאילו נוצרו על ידם ולכן החלו לנסות להגן על קניינם ובמיוחד להגביל את הגישה לטכניקות, לחומרים ולשווקים למי שאינם וורקיין כמותם. באירופה, בראשית ימי הביניים נעלמו רוב הארגונים של בעלי המקצוע, שהתארגנו כאחוות דתיות, לבד מאלו של חותכי האבנים ועושי הזכוכית. מאוחר יותר, בסביבות המאה התשיעית, הופיעו קהילות שוויניות שכונו "גילדות" על שם הזהב שהפקידו בקרנות משותפות. קהילות אלו זכו לגינוי מהכמורה הקתולית משום ששבועות האמונים שבין בעלי המלאכה נחשבו ערעור על סמכותה העליונה, ובגלל הטקסים הפגניים והפרועים בהם נהגו לחגוג את שבועת האמונים לגילדה. בראשית המאה האחת עשרה התפתחו הגילדות וחברות הליברי שהיו אגודות של חברות קטנות, לערך למקבילה של ארגונים עסקיים דמויי קונסורטיום. לגילדות הייתה שליטה בהון הדרכתי-הידע שנגע להכשרת בעלי מקצוע חדשים, והחלו להתפתח המושגים המודרניים יותר של התקדמות בשלבים במיומנות במקצוע משוליה לבעל מלאכה, אומן יום ולבסוף אומן ורב-אומן. הופעתן של הגילדות בנוסח זה מקושרת על-ידי רבים להופעתה של כלכלה המבוססת על כסף ולעיוור, שכן לפני כן לא ניתן היה להפעיל ארגון שיסודו בכסף, משום שרוב הסחר בוצע באמצעות סחר חליפין. כמו עמותות הוורקיין, גם הגילדות האירופיות כפו תקופות ארוכות של הכשרת שוליה והקשו או חסמו בפועל את הגישה לחומרים ולידע או את האפשרות למכור מוצרים בשווקים למי שאינם חברים בגילדה. במקביל, קיימה הגילדה קרנות שתמכו בחברי הגילדה המבוגרים או אלו שבריאותם התערערה, אלמנות ויתומים של חברי הגילדה, קבורה והקצבות לאלו שביקשו לנסוע כדי לתור אחר עבודה.

עם חברי הגילדות נמנו בעלי המקצוע הוותיקים והמיומנים בתחום, האומנים המומחים. כדי להגיע לדרגה זו ולהצטרף לגילדה היה על בעל המלאכה לעבור תקופה ארוכה של חניכות. השלב הראשון של החניכות כלל עבודה כשוליה, בה למד האומן לעתיד רק את הטכניקות הבסיסיות של המקצוע. אחרי מספר שנים, כאשר ניתן היה לבטוח בשוליה כי ישמור על סודות הגילדה ואחרי שביצע עבודת מבחן ראויה, הוא הוסמך לדרגת "אומן יום", אומן שהכשרתו הושלמה אך אין באפשרותו עדיין לכוון עדיין סדנה או חנות משלו. אומני היום, כשמים, מצאו את פרנסתם בעבודה בשכר יומי אצל אומן אחר ובמעברם בין האומנים השונים סייעו להפיץ ידע וטכניקות חדשות באופן בלתי רשמי. אחרי מספר שנות עבודה, מסע ונסיון ניתן היה להסמיך אומן יום לדרגת אומן. הסמכה זו דרשה אישור מצד כל החברים בגילדה, תרומת כסף ומתנות אחרות ובתחומי האומנות בהם נדרשה מיומנות מעשית גם הפקת "מעשה אומנות" שידגים את יכולותיו של האומן. הגילדות היו חלק מהמסטר הקורפורטיבי, לכל גילדה בימי הביניים היה מכתב זכיון (לרוב מהמלך) שהעניק לה שליטה בלעדית בתחום מקצועה בעיר בה פעלה. על בעלי המלאכה נאסר על פי חוק להפעיל עסק אלא אם כן הם חברים בגילדה, ורק לאומנים הותר להיות חברים בגילדה. לפני קביעתם בחקיקה נקראו אגודות בעלי מלאכה אלו פשוט "אגודות בעלי מלאכה". רשויות העיר יצגו בפגישות הגילדה והייתה להם לפיכך שליטה מסוימת בפעילויותיה. שליטה זו הייתה חשובה משום שערים רבות היו תלויות לעתים קרובות במוניטין שלהן בייצוא מוצר או מגוון מוצרים שבו היה תלויים שמה של הגילדה ושל העיר עצמה. כך, לדוגמה, נודעו מחוזות כמו שמפיין או בורדו בצרפת ביינותיהם, נודעה החרסינה המעוטרת של ערים כמו דלפט, לימוז' או דרזדן, תחרה משנטילי, גבינה מחודה (גודה), קממבר, רוקפור, לימבורג (מלימבורג שבבלגיה), וכך הלאה. במקרים רבים היה קישור זה הגרעין שממנו נבט הסימן הרשום המודרני. בערים שונות בגרמניה ניסו הגילדות החזקות יותר להשפיע או אפילו לשלוט על ערים

מסוימות ובמאה הארבע עשרה הייתה שורה של התקוממויות שלוו בשפיכות דמים בהן פיזרו גילדות מועצות עירוניות ואסרו אצילים בנסיון להגביר את השפעתן.

שקיעת הגילדות

הגילדות הצליחו לשרוד את התמוטטות השלטון הפיאודלי ושקיעתן החלה רק במאה השמונה עשרה, בעקבות מספר התפתחויות חשובות שכרסמו במקורות הכוח שלהן. החשובה שבהן הייתה הופעתו של ייצור ממוכן, שאפשר ייצור מוצרים מוגמרים רבים על-ידי פועלים שאינם מומחים, בשבריר מן הזמן והעלות שנדרש לבעל המלאכה ליצרם. התפתחות זו הפכה את ההכשרה המודרנית והממושכת של בעלי מלאכה רבים למיותרת, כיוון שגם מי שלא עבר הכשרה כזו יכול היה לייצר מוצרים סופיים באיכות דומה. דבר זה גם הפחית במידה משמעותית את האטרקטיביות של חלק ניכר מבעלי המלאכה בעיני לקוחותיהם המסורתיים – האצולה ובעלי ההון. התפתחות חשובה נוספת, אף היא תוצר של המהפכה התעשייתית הייתה התעצמות העיור והגברת תנועת האוכלוסייה מן הכפר אל העיר, שערערו את שליטתן המסורתית של הגילדות בעיסוק בתחום ההתמחות שלהן וגרמו לאובדן יכולתן לקיים שליטה אוליגופולית אפקטיבית באספקת המוצרים. בשורה ארוכה של מקצועות אבדה בעקבות זאת המשמעות של שטר הזכיון שהוענק לגילדות. התפתחות שלישית האופיינית לתקופה זו היא התרחבות והתפשטות ניכרת של ידע מקצועי, שהביאה לכך שחלק ניכר מסודותיהם המקצועיים של הגילדות נחשפו בפני ציבור רחב יותר. בתחומים כמו ציור, לדוגמה, נפתחה ההכשרה המקצועית בפני ציבור רחב יותר, ואופן הלימוד המסורתי הומר בבתי ספר, אסכולות וסטודיו פתוחים ללימוד סודות המקצוע. תרומה חשובה יותר כאן הייתה יצירת האפשרות לרשום פטנטים, שראשיתה באנגליה בשנת 1724. מערכות הפטנט הללו אפשרו בהדרגה לבעלי עסקים בודדים להבטיח את הבלעדיות שלהם על רעיונות מסוימים, כנגד הכורח להעביר לחברי הגילדה האחרים – המתחרים בבעל העסק – את סודותיו המסחריים.

השפעת הגילדות

הגילדות נחשבות לעתים לגלגול מוקדם של ארגוני העובדים המודרניים. פן משותף לשני סוגי הארגונים הוא היותם אגודה שמטרתה ליצור מונופול באספקת שירות חיוני, אך לגילדות דמיון רב בהרבה לאגודות של בעלי עסקים קטנים, שכל אחד מהם פועל באופן עצמאי ואינו נשלט על ידי "ראש ועד" כזה או אחר, מה שמחליש מאוד את הדמיון בין שני סוגי הארגונים. השפעתם של רעיונות גילדאיים ניכרת גם בנסיונות שבוצעו מספר פעמים גם במאה העשרים ליצור מונופול גילדאי בחסות המדינה או אפילו על-ידי המדינה עצמה. מנהל השיקום הלאומי שהוקם במסגרת הניו דיל בשנת 1933 בארצות הברית דמה ברוחו לנסיון לכונן משטר גילדות במדינה מודרנית. מספר גילדות קיימות עד היום בחסות חוקי מדינה האוסרים על עיסוק במקצועות מסוימים על-ידי מי שאינו חבר בגילדה. בישראל, ישנן למשל גילדות של רופאים, עורכי דין ושומרים. בגילדות המודרניות נעשה שימוש בחוק המעניק להן מונופול על תחום העיסוק כדי לכפות על מי שרוצים להשתתף בגילדה לשמש מספר שנים בעבודה כשוליות ("סטאז'ר") תמורת שכר נמוך. הקבלה כחבר מן המניין לחברות אלו (גילדות) כרוכה במעבר מבחנים ממשלתיים (עורכי דין, רואי חשבון, רופאים) ורישיון העיסוק ניתן אך ורק לעומדים בבחינות. הרופאים יכולים לעסוק במקצועם גם ללא חברות בהסתדרות הרפואית (להלן, "גילדת הרופאים") וההסתדרות הרפואית משמשת למעשה כארגון עובדים ולא במשמעות של "לשכה" כמו לשכת עורכי הדין.

שיעור 9

הסוחר המעסיק (במאה ה-16)

הגילדות היו פועלות בתוך הערים ולא מחוצה להם. הסוחרים היו מציעים לאומנים (ליצרני הסחורה) למכור את מרכולתם בערים שכנות תמורת מקורות מימון, חומרי גלם וידע שהיה לסוחרים. ר' יוסף קארו אמר כי עם הסחר שמתפתח, היהודי זקוק להדרכה, על מנת שלא ייקח ריבית אף משכניו הגויים ושילך על פי חוקי הגילדות.

חרם היישוב

תקנת "חרם היישוב" - סמכות לאסור כניסת מהגרים יהודים חדשים - אם אותם מהגרים היוו מתחרים כלכליים לחברי הקהילה וכך אותם מהגרים היו עלולים לפגוע בפרנסתם של חברי הקהילה. בדומה לתביעת הגילדות של בעלי המלאכה בערים האירופיות למנוע כניסתם של מהגרים חדשים. הגילדות בצפון איטליה לא יכלו להמשיך ולהתחרות עם כניסת המדינות המערביות למסחר (לראשונה: כמדינות).

גילדות של סחר אשר מתפתחות להנזה

הליגה ההנזיתית הגרמנית 1150-1650 הייתה ארגון אשר לו לא היה תקנון או פקידים נוקשים אשר חיבר סוחרים וערים בגרמניה וסביבתה, ושלט על הסחר בגרמניה ובאירופה.

בכל שנה היה יום אשר רק בו נקבעות החלטות אסטרטגיות (כמו - להלחם בסקנדינבים)

לובק Lubeck היא דוגמה לעיר בה פעלו גילדות אשר התפרשו מעבר לעיר אחת והתחילו לפתח מסחר בינעירוני.

בניגוד להמזות אשר להן אין תקנון, היו חברות בעלות רגולציה אשר להן היה פיקוח ותקנון, אשר פעלו באנגליה והתחרו בהמזות.

ה-Merchant Staplers עסקו במוצרים במסות מסוחרים, וה-Merchant Adventurers רצו לייצר בעצמם מחומרי הגלם את הסחורות ואז לסחור בהם.

שיעור 10

צורות שונות של ייצור וסחר

סחר	ייצור
האחווה	האחווה
יריד	גילדות
סוחר+מעסיק	סוחר+מעסיק
שוק מקומי בעיר	מנופקטורה prefactory
גילדות סחר	בית חרושת
הנזות (הליגה ההנזייתית הגרמנית באנגליה רגולטז קומפניז, מרצ'נט סטייפלרס, מרצ'נט אדוונצ'רז)	

אוכלוסיה באירופה	ערעם בדרום גרמניה
45 מ' 1450	augzburg
64 מ' 1500	neurenberg
89 מ' 1600	frankfurt aim
140 מ' 1750	

מרכנתיליזם

שיטה כלכלית ששמה דגש על הגדלת עושרה של המדינה באמצעות המסחר עם מדינות אחרות. בשיטה זו ההגדלה מתבססת על הגדלת הייצוא והקטנת הייבוא. נחשבה למילת גנאי בכלכלה של המאה ה-18, שנבעה מההשענות הרבה (מדי) על סחר.

ציטוטים:

ארסמוס ±1500: Immortal god! what a world I see dawning! why can't I grow young again. :
 פרנסיס בייקון: "ידע הוא כוח" scientia est potentia

גויטה: Krieg Handel und-Piraterie drei-einzig sin sie miht zutrennar

John Locke - 1727 - Philosophy In a Country not furnished with Mines, there are but two Ways of growing rich, either Conquest or Commerce

שפינוזה: To fully know the world is to be master of it

Bellum omnium contra omnes, a Latin phrase meaning "the war of all against all," is the description that Thomas Hobbes gives to human existence in the state of nature thought experiment that he conducts in De Cive (1642) and Leviathan (1651).

רקע

בעבר (ימי הביניים), האדם היה לאפס ואין לרצונו משמעות אלא רק לכנסייה.

שיעור 11

מה הקשר בין המרכנתיליזם ובין:

תפוח אדמה, אימפריית הפלפל, דון קישוט, הקנטאור וחרסינת היהודים.

חרסינת היהודים: היו מכריחים אותם לרכוש סטים שלמים של חרסינה

תפוח אדמה: הביא לשינוי במדיניות המכס של אנגליה במאה ה-19

דון קישוט:

הקנטאור:

הריכוזיות של הכוח באיש אחד, הפרגמטיות - עושה מה שנדרש. רעיונותיו אינם מקוריים.

אימפריית הפלפל:

הכוח שהפורטוגזים לקחו מהאיים (Molukken): פלפל למסחר. מכיוון שרק להם היה את הפלפל, הם היו מונופול.

קולוניאליזם

אירופה מייבאת מכל הקולוניות משאבים (תרנגול הודו, קקאו, עגבניות, תפוחי אדמה וכו').

ספרד

ספרד הייתה כוח עולמי, בעל השפעה בהרבה מקומות ברחבי העולם. סחורות כגון טבק, עצים, קקאו ומתכות יקרות כמו כסף וזהב היו תחת נתיבי המסחר בשליטת ספרד. כמו כן הביאו עבדים מאפריקה. ספרד נחלשה בעקבות אינפלציה, כישלונה בניסיון לכבוש את אנגליה.

שיעור 12

ממלכות, למען ביטחון עצמן, הרחיבו את אזור שלטונן על חשבון שכניהן (התעשרו על חשבון שכניהם) - ומעשיהן אלו היו מוזכרים ביראת כבוד לאחר דורות (תומאס הובס)